

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата філософських наук, доцента

Онищук Оксани Василівни

на дисертацію **Ковальчук Юлії Василівни «Феномен любові у європейській філософії XIX-XX століть: онтологічно-екзистенційний вимір»**, представленої на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.05 – історія філософії

Актуальність дисертаційного дослідження окреслюється в контексті даної спеціальності, оскільки осмислення феномену любові в екзистенційній європейській традиції у вітчизняній філософії надто мало окреслена і їй вкрай необхідні поглиблені вивчення здобутків європейської філософії. Робота має не лише науково-теоретичне, а й життєве значення, бо любов як одне з фундаментальних почуттів людини і як фундаментальна категорія філософії, має світоглядний, онтологічний, етичний, аксіологічний зміст і постає одним з проявів складного культурно-ціннісного комплексу, переживання якого в сучасній культурі інформаційного суспільства є центром духовного життя людини. Любов та концептуальні міркування про неї є фактами сучасного життя, що передбачає необхідність її філософського аналізу.

Авторка розглядає трактування любові в інтелектуальному культурному просторі XIX-XX століть. Ідеї п'яти обраних мислителів об'єднує той факт, що їхня творчість не є відстороненою інтелектуальною рефлексією щодо фундаментальних філософських проблем (в даному контексті проблеми любові), а живе відлунювання особистісного досвіду на реальне соціо-культурне середовище.

Дисертація складається з чотирьох розділів: перший – «Джерела, історіографія і теоретико-методологічні засади дослідження», другий – «Любов як екзистенційний шлях людини до своєї ідентичності», третій – ««Інший» як умова здійснення феномену любові», четвертий – «Феномен любові до Бога в екзистенційній філософії». Структура дисертації забезпечує

реалізацію поставлених завдань. Слід відзначити коректне окреслення об'єкту і предмету роботи, а також доволі повне окреслення джерельно-методологічної бази дисертації. Хочеться також відзначити логічну та послідовну структуру роботи: у чотирьох розділах добре висвітлюється досліджувана проблематика, вони змістовно та цілісно взаємопов'язані між собою. Для висвітлення обраної проблематики дисертантка обрала оптимальні методи дослідження: компаративний аналіз, екстраполяція, діалектичний, історико-філософський та ін. Апробація результатів дисертаційного дослідження свідчить про факт широкого оприлюднення основних положень роботи у наукових колах.

Загалом, авторці вдалося по-новому окреслити проблемне поле дослідження, розгорнувши його в послідовну структуру з переконливою аргументацією.

Проаналізувавши роботу, можна констатувати, що тлумачення феномену любові Ю. В. Ковальчук розгортає в трьох онтологічно-екзистенційних площинах, а саме: любов як самоконструювання і актуалізація автентичного «Я», особистісного начала, коли через любов знімається внутрішня самотність людини і результатом постає оновлення, трансформація і тотожність людини зі своєю сутністю (самоединство); любов як проекція співбуття з Іншим для осягнення цілісності через поєднання чоловічого й жіночого начал у співтворчому акті (любов-співтворення); і, зрештою, любов як акт самотворення через переживання ідеї Бога, що постає абсолютною актуалізацією особистісного начала, дозволяє вихід за межі людського, трансцендування, досягнення любові-всеединства.

Метою свого дослідження дисертантка вважає філософське осмислення тлумачення феномену любові як визначального фактору формування і розвитку людської особистості в екзистенційній філософії XIX-XX століть (с.6). Таке визначення мети можна вважати виправданим і перспективним у науковому плані, оскільки мова іде про привертання уваги до феномену любові в сучасності на фоні обґрунтування нової системи ціннісно-моральної

парадигми, яка б допомогла у вирішенні антропологічної кризи, кризи людяності. Вибір п'яти філософів можна вважати виправданим, хоча до них можна було б залучити також ідеї В. Франкла, В. Соловйова, інших філософів-екзистенціалістів.

Перший розділ дисертаційного дослідження містить анотації оригінальних текстів обраних філософів та коментаторські праці українських, російських, західних дослідників, які мають складати джерельну базу роботи (с. 10-23). Викликає подив, чому Ю. В. Ковальчук не залучає до коментаторських праць сучасних українських дослідників проблеми любові у філософії таких як, наприклад, Н. В. Хамітов, С. А. Крилова та ін. Розвідки і напрацювання цих дослідників збагатили б дану дисертацію. Дещо незрозуміло для чого авторка у розділі 1.1 на с.16 згадує біографію Августина і П. Абеляра, епоху Середньовіччя (на нашу думку, це виглядає зайвим з огляду на чітко окреслені часові і світоглядні рамки теми дисертації). (Принагідно треба сказати, що на с. 85 теж зустрічаємо пасаж про відому історію кохання Абеляра та Елоїзи, Августина, хоча вони не мають прямого значення для розкриття проблеми дослідження і виглядають штучно вставленими). Також розглядаються детально методи дослідження і є спроба авторки обґрунтувати свій вибір мислителів для дослідження. Тут треба зауважити, що все ж С. К'єркегор та М. де Унамуно не є філософами-екзистенціалістами, а передекзистенціалістами (с. 24). Зрозуміло, що вибір предметного спрямування роботи не дозволяє автору охопити усіх представників обраного періоду і розкрити усі сутнісні аспекти проявів любові. Загалом, можна констатувати, що постаті обрані вдало і є яскравими репрезентантами теми.

У другому розділі дисертації авторка детально розглядає ідеї С. К'єркегора та М. де Унамуно при спробі дослідити феномен любові як спосіб набуття автентичного «Я». У першому підрозділі розглядається тлумачення любові на естетичній та етичній стадіях в концепції С. К'єркегора з детальним аналізом праць, де розкривається ця тема. (Позитивне враження

справляє той момент, що у ключових розділах роботи авторка опирається на текстуальні деталі праць обраних мислителів). Другий підрозділ є аналізом феномену любові М. де Унамуну в контексті особистісного переживання мислителя межової ситуації смерті маленького сина. Авторкою виділяються кілька типів любові в ідеях М. де Унамуну (любов як кохання, любов як дружба, материнська) та окреслюються їхні особливості. Третій підрозділ другого розділу є екстраполяцією життєвих ситуацій і особистих любовних досвідів усіх п'яти мислителів на їхню творчість і особистісне становлення. Як вдало зауважує дисертантка «біографічний момент є проявом і розгортанням екзистенції одиничного і репрезентує реальний вимір любові через... ситуацію»(с.75). У висновках до другого розділу (с.87) авторка могла б чіткіше окреслити головні відмінності між розумінням любові на естетичній та етичній стадіях екзистенції у С. К'еркегора (наприклад, естетик – це егоїстична любов без щирих глибоких почуттів з акцентом на власному его, це тип так званого романтично закоханого, тоді як етик дійсно є апологетом подружнього вірного життя).

У третьому розділі знаходимо аналіз концепцій любові Ж. – П. Сартра, Г. Марселя та М. Бердяєва. Дисертантка у своєму аналізі дотримується загалом традиційних підходів до аналізованих позицій та їх оцінок. У Ж.- П. Сартра любов розкривається крізь призму співіснування Я та Іншого, в якому людське існування отримує свій вищий прояв. Дисертантка вдало наголошує на неминучій конфліктності із самим собою як Іншим та Іншим із зовнішнього світу як шляхові віднайдення істинності свого існування та з'ясування справжнього сенсу. «Нездоланий конфлікт мого «буття-для-іншого» в тому, що я одночасно хочу бути «чимось» для Іншого, як річ, та «нічим», маючи свободу. Цей конфлікт є умовою любові і сама любов є конфлікт»(с. 93). У другому підрозділі, на мою думку, проглядається деяка непроясненість належною мірою авторської позиції щодо поглядів Г. Марселя у тлумаченні любові, незважаючи на численні посилання і ремарки щодо любові, навіть порівняння позиції останнього з сартрівською концепцією.

I, врешті, останній підрозділ присвячений трактуванню любові у філософії М. Бердяєва. Тут авторка приймає ідею Ю. Черного, який виокремлює 4 підходи у розумінні любові М. Бердяєвим: «полярність статей – чоловічої та жіночої; сублимація сексуальної енергії на творчість, що утверджує критичне ставлення до явища дітонародження; ідея Адама Кадмона, Антропоса – андрогіна»(с.113) і ґрунтовно її розкриває, принагідно детально аналізуючи і впливи на творчість російського філософа. Хоча, можна було б більш чітко акцентувати на трьох типах любові, які виокремлює сам філософ – Ерос, злиття чоловічого та жіночого; містичний потяг до ближнього і рідного, брата чи сестри у Христі; відчуття особистості кожної істоти, навіть ворога. Також варто наголосити, що завдяки любові між чоловіком і жінкою реалізуються любов до ближнього і дальнього, християнська братерська любов. Хоча, загалом, позиція М. Бердяєва подається цілком адекватно і цілісно, аргументовано.

В заключному четвертому розділі, присвяченому найвищому виду любові – любові до Бога, авторка подає позиції двох раніше обговорюваних філософів – С. К'єркегора та М. Бердяєва, а також Ф. фон Баадера. Відразу можна зауважити, що великий другий абзац (с.141-142) видається зайвим, оскільки знову характеризує особистість С. К'єркегора і манеру його творчості, що вже було зроблене раніше і не має відношення до проблематики названого розділу, так само як і пасажі Бенедикта XVI (с. 149). На мій погляд, внутрішня діалектика екзистенційної ситуації Авраама як лицаря віри подана не докладно і могла б бути розгорнута більш глибинно (хоча, це лише побажання). Незрозумілою є думка дисертантки щодо поглядів представника німецького романтизму Ф. фон Баадера, оскільки він не вписується в окреслені часові та ідейні рамки теми дисертаційного дослідження. Тому його ідеї видаються в даній роботі дещо недоречними.

Висновки дисертаційного дослідження відповідають завданням і меті роботи.

Важливими перевагами дисертаційної роботи є ретельне опрацювання багатьох дослідницьких джерел. Позитивно оцінюючи наукові напрацювання дисертантки, одночасно висловлено наступні зауваження загального плану:

1. В роботі дещо не уніфіковано написання імен і прізвищ (наприклад, с. 36,37), а також зустрічаються поодинокі русизми (наприклад, с. 96 – «влюбити в себе»); окрім того, у списку літератури деякі джерела виглядають незрозумілими і не використовуються в роботі (скажімо, Е. Л. Войнич «Овід», І. Франко «Що таке поступ», Г. Флобер «пані Боварі» і ін.); також не проглядається у достатньому обсязі коментаторської літератури останніх років.

2. Дисертація могла б суттєво збагатитися, якби авторка використала такі вагомі роботи для даного дослідження, як:

- Kierkegaard S. Stages on life's way. – USA, Princeton University Press, Princeton, New Jersey. – 1988. – 782p.

- Malantschuk G. Kierkegaard's Concept of Existence. – Marquette Press, 2003. - 302p.

У цих працях можна знайти ключові ідеї щодо тлумачення любові данським мислителем на усіх трьох стадіях існування, а так діапазон аналізу любові у стадіальній концепції С. К'єркегора дещо звужений. Можливо, це причина того, що недостатньо конкретизовано відмінності тлумачення любові на різних стадіях у цього філософа і не показано чітко екзистенційну діалектику любові як боротьбу ціннісних установок.

3. Дисертація присвячена феномену любові, тобто поняттю, яке передбачає різноманітні онтологічні пласти. Тому, було б доцільно у першому розділі подати основні дефініції цього концепту у філософії, а також класифікації любові (наприклад, любов до себе, еротична любов, надеротична як екзистенційний фундамент любові до ближнього і ін.), коротку характеристику трансформації поглядів щодо любові у історико-світоглядних філософських парадигмах.

4. Поле дослідження окреслюється контекстом європейської культури XIX-XX століть, проте, у дисертації використовуються позиції мислителів інших світоглядних і часових меж. Вважаємо, це обтяжує і розпорошує роботу.

Однак висловлені міркування носять рекомендаційний характер і не заперечують позитивного доробку дисертантки, а лише покликані привернути її увагу до певних аспектів роботи.

Таким чином, можна констатувати, що дисертаційне дослідження Ковальчук Юлії Василівни «Феномен любові у європейській філософії XIX-XX століть: онтологічно-екзистенційний вимір», представленої на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.05 – історія філософії, є самостійно виконаною кваліфікаційною роботою, присвячене актуальній науковій та життєво важливій темі, містить в собі наукові новації та здобутки. Дисертація виконана на належному теоретико-методологічному рівні, а її зміст адекватно відображений в авторефераті та публікаціях авторки. Основні положення дисертації обґрунтовані належним чином з науковою достовірністю, тому є підстави стверджувати, що авторка заслуговує присудження їй наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.05 – історія філософії.

Кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії
Національного університету
«Львівська політехніка»

 О. В. Онишчук

Підпис доцента кафедри філософії Онишчук О. В. засвідчую:

Вчений секретар
Національного університету
«Львівська політехніка»

 Р. Б. Брилинський